

Kotiseutukokemus verkossa

Sulevi Riukulehto

Maailma muuttuu päivä päivältä mutkikkaammaksi, monimuotoisemmaksi, liikkuvammaksi, pienemmäksi ja globaalimmaksi. Tässä sekamuotoisessa epäselvydessä ihmiset ja organisaatiot elävät ja työskentelevät. Toimintakykynsä säilyttääkseen ne kuitenkin tavoittelevat asioiden helppoutta, tuttuutta ja sujuvuutta. Sellaisia toimintatapoja, joiden parissa tuntee olevansa kotonaan. Kukaan ei halua koko ajan jännittää, pinnistellä tai teeskennellä.

Kotiseutu on palannut. Kotiseutu on kaikkea sitä kotoisaksi koettua, mitä kaipaamme epävarmuuden hetkellä maailmassa.¹ Arkikokemuksen muuttuessa myös ihmisten käsitys omasta kotoisuudesta on saanut uusia sisältöjä. Uudessa kotiseudun tutkimuksessa ei puhuta paikalleen jähmettyneestä kotiseudusta pysäytyskuvana, ”jossa on kaikki ennallaan”. Puhutaan erilaisuudesta, lähtöön, vuorovaikutukseen ja liikkuvuuteen valmiista elämänpiiristä ja kokemuksellisuudesta. Uusi kotiseutututkimus vilisee käsitteitä, joissa kotiseutu hahmottuu pluraalina, hybridinä, globaalina ja mobiilina. Tämä lähinnä keskieurooppalainen keskustelu käynnistyi Peter Blicklen kirjasta *Heimat: a Critical Theory of the German Idea of Homeland* (2002). Keskustelun nykykirjoon pääsee kätevästi kiinni kahdesta artikkelikokoelmasta: Friederike Eiglerin ja Jens Kugelen toimittamasta *Heimat at the Intersection of Space and Memory* (2012) sekä Gabriele Eichmannsin ja Yvonne Franken toimittamasta *Heimat Goes Mobile* (2013). Niissä kotiseutu näyttäytyy esimerkiksi koko elinkaaren kestävästä virtausprosessista (Jeroen Dewulf), monien paikallisuuksien verkostona (Katharina Häusler-Gross) tai vaikkapa maailmojen välistä paljastuvana välitilana (Imke Brust).²

Keskieurooppalaisella keskustelulla ei ole juurikaan ollut vaikutusta niihin muotoihin, joita suomalainen kotiseutututkimus on saanut viime vuosina. Täällä keskustelu käynnistyi huomaamatta jo 1990-luvulla, kun perinteinen yksipaikkainen kotiseutukäsitys koettiin riittämättömäksi.³ Tutkijat alkoivat puhua monipaikkaisuudesta, kotiseutukeitaista ja -käytävistä,

¹ Eichmanns 2013, 1.

² Käsitteistä ks. myös Riukulehto ja Rinne-Koski 2016; Bozkurt 2009.

³ Riukulehto 2017, 39–42.

kotiseututihentymistä, paikkaperustaisuudesta ja kotiseutukoodista. On kiinnostavaa huomata, kuinka samankaltaisiin asetelmiin ja päätelmiin saksalainen *Heimat*-keskustelu ja suomalainen kotiseutututkimus ovat asettuneet. Taustana on tietenkin yhteinen kokemus globalisaatiosta ja integraatiosta, kasvaneet muutto- ja pakolaisvirrat sekä monet uudet teknologiat, jotka vaikuttavat kotiseutukokemukseen kaikkialla. Tässä kirjassa on tarkasteltavana niistä yksi: uusien digitaalisten ympäristöjen vaikutus kotiseutukokemukseen. Se on toistaiseksi jäänyt keskustelussa pimentoon niin meillä kuin maailmallakin.

Mikä on kokemus?

Ihminen elää tilassa ja ajassa. Myös kokemuksemme ovat näiden ulottuvuuksien rajaamia. Emme pääse niiden ulkopuolelle täysin edes silloin, kun emme ole niistä tietoisia. Unen, tajuttomuuden ja houreiden aikana mieli voi matkustaa missä tahansa, mutta ruumis on aikaan ja tilaan sidottu. Aika ja tila ovat kuitenkin varsin jäsentymättömiä, jopa hieman kaoottisia käsitetasoja. Meistä vaikuttaa siltä, että aika virtaa. Se syöksyy meitä vastaan ja pakenee saman tien ulottuviltamme.⁴ Vaikuttaa siltä, että se ei ole lainkaan hallittavissa. Samankaltainen kaoottisuus leimaa myös tilan ajatusta. Tila on perusolemukseltaan meitä kaikkialta ympäröivä avaruus, loputon ja rajaton, mahdoton hallita. Ajan ja tilan keskellä yksilö tuntee itsensä pieneksi.

Kokemuksesta kiinnostuneelle ihmistieteilijälle tila ja aika tarjoavat hyvän tarkastelualustan, kehyksen, mutta itse kokemuksesta ne eivät paljasta paljoakaan. Peruskäsitteet aika ja tila tekevät historian ja maantieteen mahdollisiksi, mutta kokemuksellisten ilmiöiden tarkasteluun ne ovat riittämättömiä. Tarvitaan jäsentyneempiä, toisen asteen peruskäsitteitä. Sellaisia ovat tapahtuma ja paikka.

Kun jokin kohta ajanvirrassa saa erityisen merkityksen, sitä kutsutaan yleensä tapahtumaksi:⁵ lapsen syntymä, hyökyaalto-onnettomuus ja ensisuudelma ovat tapahtumia. Ne tekevät ohikiitäneestä ajasta merkityksellisen ja jäsentävät menneisyyttä. Elämänkulku nähdään

⁴ Heidegger 1927/2000, 397, 493–503.

⁵ Toki on muitakin ajallisuuden peruskäsitteitä: esim. kausivaihtelu, rakenne, toisto; ks. Braudel 1969.

kronikkamaisesti tapahtumien sarjana, jota merkitykselliset tapahtumat rytmittävät.⁶ Näin aika muuttuu entistä hallittavammaksi. Erityiset asiat muistetaan, muun voikin unohtaa. Tapahtumia kertyy yhä lisää, ja niitä tunnistetaan myös menneisyydestä. Ne jäsentävät ajan virtaa myös suhteessa toisiin tapahtumiin: lapsi syntyi siihen aikaan, kun isoisa öljylampun osti, ja hieman myöhemmin tapahtui, että... Vaikuttaa siltä, että ajan kehyksestä voi tunnistaa yhä uusia merkittäviä tapahtumia. Näin merkitykset tihentyvät ajassa jopa loputtomiin.

Vastaavalla tavalla merkitykset tihentyvät myös tilassa. Asiat tapahtuvat aina jossakin paikassa: saunassa, pellolla, merenrannalla, puun juurella.⁷ Minua viehättää suuresti humanistisen maantieteen tapa ymmärtää paikka tällä tavoin toisen asteen peruskäsitteenä. Paikka ei ole mikä tahansa tila vaan juuri se erityinen kohta, jossa on tapahtunut jotain itselle tai yhteisölle merkittävää. Siihen tihentyy tunteita.⁸

Paikka ja tapahtuma esiintyvät yhdessä. On vaikea kuvitella tapahtumaa ilman siihen liittyvää paikkaa tai paikkoja: lapsi odottaa koulukuljetusta linja-autopysäkillä arkipäivisin kello 8.30. Juuri ajallisuudestamme johtuu, että tilasta tarkentuu esiin paikka. Kun ihmiset kertovat itselle tärkeistä kohteista, he puhuvat paikoista ja tapahtumista samalla kertaa, esimerkiksi ”tuossa kirkossa isä ja äiti menivät naimisiin”. Kirkko on tärkeä avainkohde (paikka) juuri siksi, että siellä on tapahtunut itselle merkittävä asia. Tällaisia tärkeiden paikkojen ja tapahtumien liittoja kertyy koko elämän ajan. Niitä tihentyy omaan elinympäristöön niin paljon, että siitä itsestäänkin tulee paikka, joka tarvitsee oman nimen.⁹ Tästä on kysymys kotiseutukokemuksessa. Mihän hyvänsä katse kotiseudulla osuu, tärkeitä paikkoja ja tapahtumia on kaikkialla: tuossa lapsuuden onkipaikka; vähän kauempana vanhainkoti, jossa käytiin katsomassa mummaa; tuolla vietin kuusi vuotta koulussa. Kaikki ei ole miellyttävää: yhden mutkan kohdalla muistan aina ajaneeni ojaan, ja marketin takapihalla jouduin tappeluun.

Paikka ja tapahtuma ovat kiinni kehyksissään, tilassa ja ajassa. Niitä ei voi ottaa mukaan. Kun tapahtuma on ohi, se on mennyt. Samaa tapahtumaa ei voi toistaa tulevassa ajassa eikä samaa paikkaa jossain muualla. Muuttaja ei voi viedä paikkaa mennessään. Mukana kulkevat vain omat tulkinnat, jotka muodostetaan pään sisällä – mielessä. Paikan tulkintaa kutsutaan yleensä

⁶ White 1987.

⁷ Ricœur 2000, 148.

⁸ Tuan 1977/2011, 73; Dardel 1952/1990, 56–57.

⁹ Tuan 1977/2011, 169–170.

maisemaksi. Se kertoo, millaisena minä paikan koen ja käsittän. Paikka pitää tässä yhteydessä ymmärtää laajasti: kyse ei ole pelkästään luonnonympäristöstä tai ihmisen tekemistä rakennelmista vaan myös paikan sosiaalisista suhteista ja perinteistä, henkisestä ympäristöstä. Tavallisesti nämä kolme ympäristöä yhdistyvät kokemuksissa saumattomasti toisiinsa, vaikka halutessamme voimme ne myös erottaa mielessämme. Puhumme luonnonmaisemista, rakennetuista maisemista, ääni- ja hajumaisemista tai vaikkapa sielunmaisemista. Nämä tulkinnat saavat muotonsa vasta ihmisen mielessä, kun uudet aistimukset paikasta yhdistyvät aiempiin kokemuksiin ja myös muuhun tietoiseen ja tiedostamattomaan ainekseen, joka hänellä on käytössään.

Ajan tulkinnat ovat monella tavoin samankaltaisia. Ne on selvyiden vuoksi järkevää jakaa kahteen ryhmään: muistoihin ja kertomuksiin. Tulkinta omakohtaisista tapahtumista on muisto. Jos tapahtuma on kuultu muilta, sen tulkintaa kutsutaan yleensä kertomukseksi. Sekin on eräänlainen muisto, kollektiivinen muistijälki menneestä tapahtumasta.¹⁰ Tai toisinpäin: muistokin on tavallaan omaan mieleen laadittu kertomus, jota on jo tulkittu ja monin tavoin käsitelty.

On tärkeää ymmärtää, että muistot ja maisemat ovat samalla tavoin subjektiivisia. Ihmisten tulkinnat vaihtelevat. Kahden silminäkijän muisto samasta tapahtumasta voi olla tyystin erilainen; samoin käsitykset paikasta ja sen synnyttämistä mielikuvista. Paikka, jossa yksi näkee ihanan maiseman, voi toisesta olla ikävä tai peräti vastenmielinen. Ei ole olemassa objektiivista, kaikkien yhteisesti jakamaa maisemaa.

Muisto ja maisema ovat kolmannen asteen peruskäsitteitä, ja ne muodostavat samantapaisen parin kuin tapahtuma ja paikka. Jos ajattelen jotain maisemaa, mieleeni alkaa kohta nousta siihen liittyviä muistoja ja toisinpäin: on vaikeaa, usein jopa mahdotonta, keskittyä muistoihin ilman, että niihin sekoittuu tilallisia mielikuvia.¹¹ Muisto ja maisema ovat kaksi kokemuksen perusosatekijää, toinen ajallinen ja toinen tilallinen. Koska kokemukset syntyvät aina tilassa ja ajassa, on vain luonnollista, että niihin sisältyy molemmat puolet.

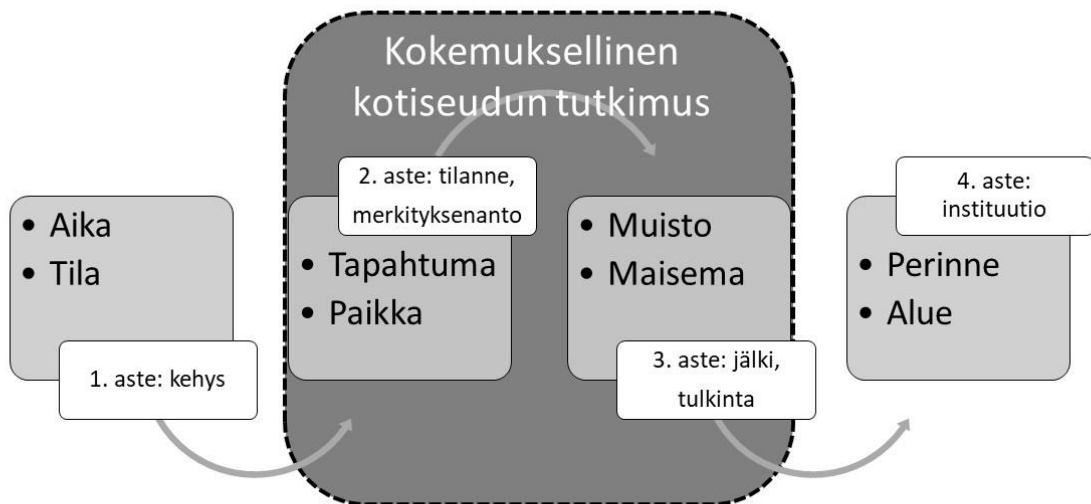
Anssi Paasi on tullut tunnetuksi alueiden institutionalisoitumisen käsitteellistäjänä.¹² Hänen mukaansa alue on tilan institutionalisoitunut muoto. Se on enemmän kuin yhden yksilön käsitys

¹⁰ Halbwachs 1950/1997.

¹¹ Ricœur 2000, 28, 150.

¹² Paasi 1984 ja 1986.

tilasta. Paikan merkitys on henkilökohtainen, sen tulkinta katoaa ihmisen mukana. Samalla tavoin katoavat myös henkilökohtaiset tapahtumat ja muistot. Mutta vaikka paikat, maisemat, tapahtumat ja muistot katoavat, institutionalisoituneina tilan ja ajan ilmiöt voivat kantaa kymmenien, joskus jopa satojen sukupolvien yli. Tällaisia ovat alueet (vaikkapa kunta tai valtio), perinteet (esimerkiksi häätävät ja omistusoikeus) ja (kulttuuri)perintö (pohjalaistalot, kirjallisuus). Ne ovat jähmeitä, hidasliikkeisiä. Yksilöiden, sukupolvien ja yhteisöjenkin rajat ylittäessään ne eroavat kaikista edellä tarkastelluista käsitteistä. Olemme edenneet maantieteen ja historian ensimmäisen asteen peruskäsitteistä – tilasta ja ajasta – neljännen asteen käsitteisiin. Braudelin termein voisimme puhua historian rakenteista.

Kuva 1. Historian ja maantieteen peruskäsitteitä.

Mikä on kotiseutu?

Sana *kotiseutu* kuulostaa vahvasti maantieteeltä, mutta tilallisuus ei yksinään kuvaa käsitteen sisältöä riittävästi. Kotiseudulla on sekä tilallinen että ajallinen kehys, ja kotoisuutta koetaan samanaikaisesti molemmissa kehyksissä. Kotiseudun käsitteellä on tuhansien vuosien historia. Suomessakin sana *kotiseutu* on jo 130 vuotta vanha. Koko tuon ajan se on tarkoittanut paitsi aluetta (tilallisuus), myös perintöä ja perinteitä (ajallisuus).¹³

Kotiseudun kokonaisuudesta saa paremman otteen, kun sitä tarkastellaan kokemuksellisena ilmiönä. Palaamme institutionaaliselta tarkastelutasolta yksilön kokemisen ja kokemuksen tasolle. Kotiseutu perustuu aina omiin kokemuksiin, siis maisemiin ja muistoihin. Olen aiemmassa työssäni määritellyt seuraavasti: ”Kotiseutu on maisemien ja muistojen yhdistelmänä muodostuva henkilökohtainen kokemustila, joka herättää tuttuuden ja kotoisuuden tunteen, niin sanotun kotiseututunteen.”¹⁴ Määritelmässä on neljä huomionarvoista tekijää.

1. Kotiseudun kokemus pitää sisällään sekä tilallisia tulkintoja (maisemia) että ajallisia tulkintoja (muistoja) yhteen kietoutuneina. Tapahtumat tapahtuvat paikoissa, mistä jää ihmiselle kahdenlaisia mielikuvia: maisemia ja muistoja. Ne muodostuvat samanaikaisesti, vieläpä samassa prosessissa, ja jäävät ihmisen omaisuudeksi kokemuksena.

2. Kokemustila ei tässä yhteydessä viittaa maantieteelliseen kehykseen vaan koselleckiläiseen ajan kokemukselliseen hahmottamiseen.¹⁵ Hahmotamme tulevan ja menneen ajan eri tavalla. Tuntuu luontevalta ymmärtää tuleva aika edessä häämöttävänä horisonttina ja mennyt – jo koettu aika – taakse varastoituneena tilana. Tästä tulevat Koselleckin kuuluisat termit tulevaisuushorisontti ja kokemustila. Mielestäni kokemustila kuvaa mainiosti myös kokemuksellisuuteen olennaisesti liittyvää tihentymisen ilmiötä. Kun kokemuksia kertyy lisää, ne vähitellen täyttävät kokemustilaa. Kokemukset syvenevät. Kotiseudusta tulee elettyä yhä enemmän kotiseutu.

3. Kotiseutu on aina henkilökohtainen. Kahdella ihmisellä ei voi olla täsmälleen samoja kokemuksia. Toki samalla alueella elävien ihmisten tärkeät paikat ja tapahtumat ovat suurelta osin samoja. Myös niistä jääneet muistot ja maisemat ovat yleensä samansuuntaisia. Siksi on pienin varauksin mahdollista puhua kotiseudusta myös alueellisena ilmiönä (vrt. ajan ja tilan

¹³ Riukulehto 2017.

¹⁴ Riukulehto ja Suutari 2016, 268.

¹⁵ Koselleck 1979.

institutionalisoituneet ilmentymät). Aivan tarkkaan otettuna kotiseudun kokemustila on kuitenkin jokaisella hivenen erilainen, ja on mahdollista, että se samalla alueella elävillä ihmisillä poikkeaa toisistaan hyvinkin voimakkaasti. Kokemus siitä, minkä parissa ihminen tuntee olevansa kotonaan – se, mitä kukin pitää kotoisana – voi vaihdella arvaamattoman paljon.

4. Kotiseutu herättää kotoisuuden tunteen. On asioita, joiden parissa tunnen olevani kotonani. Ne muodostavat kotiseutuni. Kotoisuuden tunteen ratkaiseva merkitys näkyy jo sanan kotiseutu määriteosassa *koti*. Kyseessä on seutu, jonka koen kodikseni. Tässä käsitteessä määriteosa onkin selvästi yhdyssanan painavampi ja konkreettisempi osa – kotiseudussa on kysymys nimenomaan kotoisaksi kokemisesta. On mahdollista, että ihminen asuu paikassa, jota ei kuitenkaan koe kodikseen. Silloin hän ei pidä sitä kotiseutunaan. Kotoisuus on kotiseudun ehdoton vaatimus. Sen sijaan sanan jälkiosa *seutu* pitää ymmärtää väljemmin. Kotiseututunteessa kyse voi olla alueen tuntemisesta kodiksi. Silloin kotiseututunnetta voi luonnehtia paikallisuudeksi tai täkäläisyydeksi. Usein kodin tunne kuitenkin syntyy ihmissuhteista, yhteisöön kuulumisesta, sosiaalisesta ja henkisestä yhteydestä, perinteestä tai muusta aineettomasta tekijästä. Silloin seutu voikin olla monipaikkainen tai paikasta riippumaton. Tällainen kotiseututunne on pikemmin perinne tai perintö kuin alue, pikemmin meikäläisyyttä kuin paikallisuutta. Ja koska kotiseutu on aina henkilökohtainen (ks. kohta 3), siinä voi korostua myös suhteen ainutkertaisuus. Jokin asia voi olla kotiseudun avaintekijä juuri minulle eikä kenellekään muulle. Sitä ei ole pakko jakaa kenenkään muun kanssa.

Kotiseutukokemus

Perinteisessä kotiseutututkimuksessa on kiinnitetty paljon huomiota yhteisön muodostumiseen ja yhteisöllisyyteen. Karkeasti arvioituna 1950-luvulle saakka yhteisö ymmärrettiin varsin kapeasti alueeksi, jolla on rajat, ja keskustelu koski lähinnä kotiseuduksi mielletävän alueen kokoa ja muodostumista: onko kotiseutu esimerkiksi kylä, pitäjä vai maakunta? Viimeistään 1960-luvulla alettiin korostaa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteenkuuluvuuden merkitystä. Kotiseutuliike kiinnostui esimerkiksi luonnonsuojelusta, kaupungistumisesta ja muuttoliikkeistä. Vuosisadan

loppupuolella huomio kiinnittyi laajemmin kaikkeen symboliseen yhteisöllisyyteen. Kotiseudulla jaetaan yhteiset symbolit, vaikka jatkuvaa yhteistä vuorovaikutusta ei olisikaan.¹⁶

Yksilön kotiseutukokemuksessa yhteisöllä on kiistaton merkitys. Ihminen toimii yhteisöjen jäsenenä, ja kotoisuus koetaan yhteisöissä, mutta ei yksinomaan niissä. Vahvimmillaankin yhteisö on vain osa siitä toimintaympäristöstä, jossa yksilön kotiseutukokemus muodostuu. Ihminen voi kuulua yhteisöihin, joita ei pidä oman kotiseutunsa kannalta olennaisessa merkityksessä.

Viimeaikaisessa kotiseutututkimuksien raportoinnissa huomio onkin kiinnitetty yhteisönmuodostuksen sijasta laajemmin ympäristöihin, joissa toki myös yhteisöllä on oma sijansa. Usein tarkastelu on ositettu siten, että luonnonympäristöä, rakennettua ympäristöä ja henkistä ympäristöä on käsitelty omina kokonaisuuksinaan.¹⁷

Luonnonympäristö on tavallaan ensisijainen ympäristön kategoria, sillä kaikki muu rakentuu luonnon varaan. Paljaimmillaan luonto tarkoittaa maata, vettä ja ilmaa kaikkine lajeineen ja luonnonilmiöineen. Luonnolla voi olla valtava vaikutus yksilön kotoisuuden kokemisiin. Metsä, suo, järvi tai vaikkapa vuoristo voi olla yksilön kotiseutukokemuksen ratkaiseva osatekijä. Ei ole tavatonta, jos aikuisen miehen silmät kostuvat, kun lapsuuden tuttu leikkikivi on käännetty syrjään. Tällaista tunnekuohua on vaikea selittää järkiperaisesti. Maisemaa hallitsevan puun kaataminen voi synnyttää kansanliikkeen – ja on monesti synnyttänytkin. Eikä puuhun tarvitse välttämättä liittyä erityisiä maisema-arvoja. Puu voi olla elämää suurempi vaikkapa siksi, että juuri sen luona kylän nuoret ovat aina tavanneet toisiaan. Asukkaiden tuntema loukkaus on todellinen ja syvä: ilman puuta paikka ei enää tunnu samalta.

Rakennettu ympäristö herättää vähintään yhtä vahvoja tunteita. Useimpien ihmisten arkinen elämä keskittyy kulkuväyliin ja rakennuksiin. Siksi niillä on keskeinen rooli kotiseudun muodostumisessa. Kirkon polttaminen suututtaa myös niitä, jotka eivät kuulu kirkkoon. Se kuohuttaa jopa toisella puolella maata. Yhteiseen kulttuuriperintöön kohdistuva rikos on anteeksiantamaton. Palaneen rakennuksen raunioilla tuntuu kuin olisi menettänyt palan omasta itsestään. Kotiseudun avainkohteen ei tarvitse olla erityisen kaunis. Jos lapsia pyydetään nimeämään viisi kotiseudun tärkeintä paikkaa, eniten mainintoja saattaa kerätä rähjäinen lautatarha tai takapiha. Paikka ei ehkä ole arkkitehtoninen helmi, mutta se voi olla yksi kotiseudun

¹⁶ Riukulehto 2017. Tämä kolmijako on hallinnut myös empiiristä yhteisötutkimusta. Lehtonen 1990, 17.

¹⁷ Riukulehto 2013, 317–326; Riukulehto ja Suutari 2012, Riukulehto ja Rinne-Koski 2013.

tärkeimmistä kiinnekohdista. ”Siellä me on aina pyörity.” Leikkipaikan menettämisestä aiheutuva narkästys, suru tai järkytys voi olla pysyvä.

Luonnonympäristö ja rakennettu ympäristö jättävät jokaiseen pysyviä jälkiä. Tärkeintä kotiseutua on kuitenkin henkinen ja toiminnallinen ympäristömme, jossa ihminen tulee yhteisön osaksi. Miten syödään, puhutaan, pukeudutaan, käyttäytyään, miten meillä päin tavataan ajatella ja toimia eri tilanteissa. Tapojen tuttuus saa olon kotoisaksi – tai vieraaksi. Tätäkään ympäristöä ei pidä tahallaan loukata. Kadunnimen vaihtaminen voi herättää kapinan. Vieras tai muuten oudoksi koettu nimi loukkaa, sillä nimi on paikan muisti. Oma kieli on ihmisen minuuden ytimessä. Siksi murren kirjoitusasu voi synnyttää pitkäjänteisiä oppiriitoja maakuntalehden yleisöosastossa.

Kotiseutukokemuksen jakamattomuus näkyy edellisissä esimerkeissä. Puu ja kivi ovat kiistattomasti luonnonobjekteja, mutta ihmisten tapaaminen ja leikkiminen ovat sosiaalista toimintaa. Epäilemättä puun ja kiven kokemukselliseen merkitykseen kutoutuu myös rakennettua ympäristöä, vaikkapa tie, joka johtaa juuri tämän puun tai leikkikiven luo. Todellisuudessa luonto, rakennettu ympäristö ja henkinen ympäristö muodostavat jakamattoman kokemuksen – maiseman ja muiston – mutta niiden erottelu auttaa ymmärtämään kotiseutukokemuksen monisäikeisyyttä.

Kotiseutukäsitykset

Helsingin yliopisto on tutkinut kotiseudun ilmiötä, käsitettä ja kotiseutukokemuksen muodostumista vuonna 2011 aloitetussa tutkimuslinjassa. Tätä kirjoitettaessa päätökseen on saatettu kuusi ja toteutusvaiheessa on parhaillaan kaksi erillishanketta. Kaikkiin osahankkeisiin on sisällytynyt aineistonkeruuosuus, joissa on käytetty lähinnä etnografisia menetelmiä (muun muassa virikekeskusteluja, ryhmäkävelyjä ja muita maastokäyntimenetelmiä, eläytymismenetelmiä mutta myös otantana toteutettuja paikkatietokyselyjä).¹⁸ Osahankkeiden aineistojenkeruut on suunniteltu toisiaan täydentäviksi siten, että niistä kertyy 2010-luvun suomalaista ja erityisesti

¹⁸ Suutari ja Rinne-Koski 2015.

eteläpohjalaista kotiseutua kuvaava aineistokokonaisuus. Tässä artikkelissa käytän Nurmosta, Kuortaneelta, Lappajärveltä, Vimpelistä ja Töysästä vuosina 2012–2018 kerättyjä virikekeskusteluaineistoja (yhteensä 360 informanttia) ja Etelä-Pohjanmaan Järvisseudulla seitsemän pitäjän alueella vuonna 2017 suoritettuun paikkatietokyselyyn (n=117) liittyviä työryhmäkeskusteluja.¹⁹

Kotiseutukokemuksien tutkimusaineistoissa näkyy selvästi, että kaikkien ihmisten kotiseutukäsitys ei ole samanlainen. Tämä on ilmeistä jo pelkästään siitä syystä, että kotiseutu rakentuu kokemuksellisesti. Kotiseudut ovat yksilöllisiä ja ainutkertaisia. Paikan suhteen kotiseutukäsitykset voidaan jakaa karkeasti kahteen pääryhmään: yksipaikkaisiin ja monipaikkaisiin.²⁰

Yksipaikkaisena oman kotiseutunsa hahmottaa tyypillisimmin samalla paikalla koko ikänsä asunut ihminen. Tällainen kotiseutukuva voi olla hyvin vahva esimerkiksi sukutilallaan elävällä viljelijällä. Mutta yksipaikkaisuus voi vallita myös sellaisen ihmisen kotiseutunäkemyksessä, joka on viettänyt pitkiä aikoja lapsuudenkotinsa ulkopuolella. Jostain syystä sielu ei ole kotoutunut uuteen ympäristöön.

No mäkin olin melkeen pari vuotta tuolla Kemis, mutta ei kyllä ikään tuntunu, että... siellä eikä täällä jälkeenpäin, että mitään kotiseutua olis ollu siellä. Kyllä se täällä on.²¹

Oon kaks omakotitalookin rakennuttanut tuonne Seinäjoelle ja tuota... Mä oon niitä aina kuitenkin pitänyt enempi asuntoina kuin kotina. Että mulla on koti aina ollu tuossa tänne suuntaan kilometri.²²

¹⁹ Aineistot ja menetelmät on esitelty perusteellisesti julkaisuissa Rinne-Koski ja Riukulehto 2013, Riukulehto ja Rinne-Koski 2014 ja 2019.

²⁰ Riukulehto 2013; Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 17–18.

²¹ HYR, Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma, Nurmoo-Seura 9.5.2012.

²² HYR, Nokiottaan kotomaa, Ruonan Rinki ry. 17.9.2012.

Yleinen näyttää olevan myös monipaikkainen kotiseutukäsitys. Kuortaneen urheilulukion kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden kuvaukset omasta kotiseutukokemuksestaan osoittavat, kuinka nopeasti monipaikkaisuus muodostuu, kun itselle tärkeät kokemukset ovat vaikuttamassa. Keskustelijat olivat nuoria, mutta monet heistä kokivat, että kotiseutua oli kertynyt ainakin kahteen paikkaan.

Mä en tiedä, mikä siinä on, mutta kun on toises paikas kauemman, niin kun vaikka siellä kotipaikkakunnalla, niin sitten rupiaa kaipaamahan tänne. Mutta sitten, jos täällä on ollu kauemman, niin haluaa sinne kotia. Et joku siinä on ero, että haluaa enemmän aina toiseen.²³

Sekä lapsuudenkoti että opiskelupaikkakunnan koti vetävät puoleensa. Molemmissa on tärkeitä ihmissuhteita ja toimintaa. Merkillisesti molemmat tuntuvat kodilta. Lukiolaiset käyttivätkin samaa sanaa *koti* epäjohdonmukaisesti kummastakin paikasta. Opiskelupaikka saattaa nopeasti tuntua jopa kotoisammalta kuin lapsuudenkotipaikka.

Kesän jälkeen ei tunnu yhtäänkään niin pahalta tulla kouluun tänne, kun tietää, että pääsee takas Kuortaneelle. Tuntuu, että ainakin silloin, kun oli kotona [yläasteella], niin kesän jälkeen kouluun meno oli aina yhtä tuskallista.²⁴

Tämä on nyt kotiseutu, ja Lapua on niinku toiseksi edellee, seuraan molempien asioita tarkasti. Se on mielenkiintoista seurata elämää Lapualla ja Nurmossa.²⁵

²³ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen lukiolaiset 20.12.2012.

²⁴ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen lukiolaiset 20.12.2012.

²⁵ HYR, Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma, Nurmoo-Seuran historiatoimikunta 30.5.2012.

Yksi- ja monipaikkaisten kotiseutujen lisäksi on mahdollista erottaa kotiseutukäsityksiä, jotka eivät ole samalla tavalla paikkaperustaisia. Vaikka kotiseudun muodostumisessa koti on tärkeässä asemassa, sen merkitystä ei pidä yliarvioida. Koti (merkityksessä asunto) ei ole kotiseudun muodostumisen välttämätön edellytys. Myös kodista irtaantuneilla henkilöillä, kuten asunnottomilla, kulkureilla, paimentolaisilla ja kosmopoliiteilla, on heille henkilökohtaisesti tärkeitä tapahtumien paikkoja, joihin he liittävät arvokkaita muistoja.²⁶ Hekin elävät paikoissa, mutta paikan merkitys heidän kotiseutukuvansa muodostumisessa on luonteeltaan erilainen kuin pysyvämmiin paikalleen asettuneilla ihmisillä. Tällainen käsitys häivähtää esimerkiksi seuraavassa kommentissa: ”Mulla on aina koti ollu siellä, missä mun vähäiset tavarat on.”²⁷

Usein kotoisuuden tunne syntyy toistosta. Matkailun yleistyminen on arkipäiväistänyt matkailuun liittyvät tilat. Asemat ja kulkuväylät eivät ole epäpaikkoja tai siirtymätiloja vaan olennainen osa kotoisuuden kokemusta. Liike ja matkustaminen ovat osa jonnekin kuulumisen tunnetta.²⁸ Matkalaisen mieli herkistyy, kun edessä huokuu ratapihan haju tai silmiin osuu kaikkialla tuhannesti toistuva hotellihuone tai satamaterminaali. Melkein mihin tahansa voi kiintyä. Hotelliketjun huoneista mikään ei ole matkustajan koti, mutta toiston synnyttämä tuttuus luo niihin kotoisaa turvallisuutta. Samalla nämä tilat toimivat siirtyminä toisiin paikkoihin, mahdollisesti toisiin kotiseutukeitaisiin. Jopa lentoasema voi muuttua oman kotiseudun osaksi.

Monet kerrat tullut oltua Helsinki–Vantaan lentokentällä ja kuvailenkin sitä aina kotoisaksi paikaksi. Siellä ollaan hyvillä mielin ja hieman jännittyneen oloisena ja iloisena kun pääsee jonnekin ulkomaille. Se fiilis on mukava, kun siellä on!²⁹

Eri tavalla paikasta riippumattomia ovat sellaiset kotiseutukäsitykset, jotka perustuvat aineettomien, kulttuuristen tai sosiaalisten tekijöiden synnyttämään kotoisuuteen. Hyvinkin erilaiset asiat voivat saada ihmisen tuntemaan olonsa kotoisaksi. Ne voivat olla harrastuksia,

²⁶ Rajala 2017; Magga ja Tervaniemi 2017, 131–135.

²⁷ HYR, Nokiottaan kotomaa, Salmen kyläseura 24.9.2012.

²⁸ Eichmanns 2013, 4.

²⁹ HYR, Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma, Nurmon lukiolaiset 16.5.2012.

toimintatapoja, puhe- ja reagointitapoja. Kun arkinen toimintaympäristömme on nopeasti laajentunut tietoverkkoihin, myös virtuaalisiin ympäristöihin on alettu liittää kotoisuuden tunne.

Mitä on kotiseutukokemus verkossa?

Transistorin keksimistä seurannut tietokoneistuminen ja digitalisaatio sekä verkottuminen ovat levittäneet kotiseutukokemukset myös virtuaalisiin ympäristöihin. Täysin virtuaalisella ympäristöllä ei ole lainkaan omaa aineellista olemusta. Sitä voi luonnehtia häivetedellisyydeksi. Verkkoympäristö ei kuitenkaan ole aivan virvatulen kaltainen kokemuspiiri. Sillä on jokin digitaalinen olemus ja pysyvyys. Kulutustutkijat ovatkin alkaneet puhua digitaalisesta virtuaalisuudesta eräänlaisena välimuotona täysin virtuaalisen ja täysin reaalisen välissä.³⁰ Kun pohdimme kotiseutukokemuksen mahdollisuutta verkossa, kyse on nimenomaan digitaalisista virtuaalisista ympäristöistä. Niissä virtuaalisuus toteutuu erilaisilla digitaalisilla alustoilla, joihin käyttäjä liittyy elektronisen laitteen, tavallisesti tietokoneen tai kännykän avulla. Uusia alustoja ei käytetä pelkästään kokemusten jakamiseen, vaan yhä useammin itse kokeminen tapahtuu digitaalisessa ympäristössä. Tietokoneet, pelikoneet ja tietoverkot ovat tehneet mahdollisiksi ja tuoneet ulottuvillemme myös sellaisia tapahtumia ja paikkoja, jotka ovat olemassa vain digitaalisesti.

Päivittäiset asiat hoituvat yhä useammin tietoverkossa. Pankissa, kaupassa tai lipunmyynnissä asioiminen ei edellytä fyysistä siirtymistä paikasta toiseen. Arjen puheissa pankki merkitsee yhä harvemmin konttorirakennusta. Kun työkaverini ilmoittaa käyvänsä pikaisesti pankissa, en suinkaan oleta, että hän pukee takin päälleen, kävelee johonkin kaupungin liikekeskustan monista marmorisaleista, jonottaa aikansa pankkivirkailijan palveluja ja palaa asiat hoidettuaan takaisin työpaikalle joskus tunnin kuluttua. Tämä oli perusoletukseni vielä 1990-luvun puolivälissä. Nyt oletan, että hän aikoo ottaa verkkoyhteyden pankin sähköisiin palveluihin tietokoneellaan tai ehkä kännykällään.

³⁰ Denetri-Knott ym. 2010.

Pankki paikkana ja pankissa käyminen tapahtumana ovat kokeneet melkoisen muodonmuutoksen. Pankki on edelleen paikka jossakin, ei enää rakennuksessa vaan virtuaalisessa ympäristössä. Verkkosivuillakin on oma arkkitehtuurinsa ja ilmeensä, joka piirtyy kävijän mieleen maisemana. Pankissa käynti on tapahtuma. Siellä tehdään jotakin, siirretään rahaa, viestitään virkailijan kanssa tai jätetään lainahakemus. Käynnin aikana voi selailla pankin sivuja, vaellella tutustumassa tarjolla oleviin palveluihin tai vaikkapa lukea ilmoituksia. Käynnistä jää muisto. Kokemuksina fyysinen ja virtuaalinen pankkivierailu ovat hyvin samankaltaisia, analogisia. Samankaltaisuudet eivät liity pelkästään prosessiin. Kuten reaali maailmassa, myös virtuaalisessa maailmassa jo pelkkä toisto lisää paikan tuttuutta ja kotoisuutta. Samoin kokemus voi syventyä nopeasti elämykseksi, jos digitaalisessa ympäristössä tapahtuu jotain huikeaa ja kerralla mieleenpainuvaa tai jos paikka on erityisen vaikuttava.³¹ Virtuaaliseen kokemukseen pätee myös kaikki se, mitä edellä todettiin kokemusten tihentymisestä ja kotiseudun muodostumisesta: siinä yhdistyvät maisemat ja muistot, se syvenee kokemustilaksi, se on henkilökohtainen, ja se herättää kotoisuuden tunteen.

Kun virtuaalipankissa käy monta kertaa, siitä tulee tuttu paikka. Verkkosivujen maisemat eletään omaksi, itselle kuuluvaksi samalla tavalla kuin minkä tahansa ympäristön maisemat. Kotiseutukokemuksen näkökulmasta muutoksien tekeminen pankin sivuille sisältää aina riskin: jos palvelun sijaintia, ilmettä tai toimintaperiaatetta muutetaan tai jos sinne lisätään jokin vieras elementti, paikka ei enää tunnukaan omalta. Muutos aiheuttaa epävarmuutta, se voi loukata ja karkottaa käyttäjiä. Tässäkin yhteydessä tuttuus luo turvallisuutta. Ensimmäisellä kerralla kävijä on tavallisesti vähän eksyksissä, mutta epävarmuus häviää kokemusten kertyessä. Suosikkisivuilla ei tarvita karttaa tai käyttöoppaita. Kaikki löytyy helposti. Virtuaalisessa ympäristössäkin voi liikkua kuin kotonaan. Se on kotoisa paikka. Monissa sovelluksissa ilmettä voi muokata mieleisekseen. Sen voi myös linkittää omalle koti(!) sivulle, jolloin pankin sivustakin tulee tavallaan oman kotisivun osa. Tällä sivulla asiointi kuuluu omaan kotiseutukokemukseen. Samalla tavoin siihen voi liittyä myös verkkokauppoja sekä muita yksityisiä ja julkisia palveluntarjoajia. Näin reaali maailman kotiseutu saa rinnalleen ja lomaansa virtuaalisia osia, joihin kiinnitytään monin sitein. On tuskin liioittelua käyttää siitä nimitystä virtuaalinen kotiseutu.

Verkkopankki tai ylipäätään sähköinen asiointi on vain yksi virtuaalisen kotiseudun monista mahdollisista alueista. Itselle tärkeäksi koettu virtuaalinen ympäristö voi olla hyvinkin moninainen.

³¹ Kokemusten syvenemistä on antropologiassa käsitelty mm. Abrahams 1986, 45–72.

Se voi myös olla yksilöllinen ja yhteisöllinen samalla kertaa. Yhä useammat ihmiset tekevät työnsä tietoverkossa. Silloin jokin nimenomainen tietokoneohjelma ja tietokanta voivat olla se asia ja paikka, jonka parissa tulee vietetyksi kaikkein eniten aikaa. Digitalisoituminen on levinnyt yhtä voimakkaasti myös vapaa-aikaan. Joku viettää tuntikausia suosimallaan keskustelupalstalla tai internet-sivuilla. Vuosien jälkeen keskustelijat tuntevat toisensa paremmin kuin omat sukulaisensa. On mahdollista, että heille tehdään suurempia tunnustuksia kuin omille perheenjäsenille. Joku dokumentoi elämänsä pikkutarkasti päiväkirjamerkintöinä, valokuvina ja videoleikkeinä Facebookiin, Instagramiin ja YouTubeen ja muodostaa näin itselleen oman elämänsä virtuaaliarkiston. Toinen seuraa kymmenien ihmisten elämää blogien ja keskusteluryhmien kautta paljastamatta koskaan mitään itsestään.

Monet kuluttavat huomattavan osan vapaa-ajastaan fiktiivisissä pelimaailmoissa. On ihmisiä, jotka tuntevat suosikkipelinsä jokaisen näkymän nurkat ja loukot paremmin kuin oman kotitalonsa. Älypuhelimella, virtuaalilaseilla ja -kypärillä varustautuneina voi käydä paikoissa, tehdä tekoja ja kokea todentuntuisesti tapahtumia, jotka eivät ole mahdollisia tai joille ei ole lainkaan vastinetta reaali maailmassa. Niistä saaduilla kokemuksilla voi silti olla olennainen sija yksilön kotiseutukuvan muodostumisessa. Tietokonepelien näkymiä ja tapahtumia muistellaan vielä vuosikymmenten jälkeen. Vanhoille peleille ja pelikoneille on kehittynyt jälkimarkkinat. Nostalgiapelitapahtumien tunnelma vetää vertoja mille tahansa kotiseutunostalgialle.

Reaaliseen todellisuuteen voidaan myös lisätä digitaalisia osia, jolloin puhutaan lisätystä todellisuudesta. Tämä tunkeutui jokaisen suomalaisen kokemuspiiriin kesällä 2016, kun kadut täyttyivät suuren suosion saaneen Pokémon GO! -pelin pelaajista. He jahtasivat virtuaalisia pelihahmoja, jotka saatiin näkyviin kännykkään ladatulla peliohjelmalla, kun fyysistä ympäristöä katsottiin kännykän kameran läpi. Tämänkaltaisia välineitä ja sovelluksia kehitetään tulevaisuudessa vuorenvarmasti yhä enemmän. Ne tulevat edelleen kasvattamaan virtuaalisuuden merkitystä myös kotiseutukokemuksemme osana. Virtuaalinen ympäristö kutoutuu arkeemme yhä uusin tavoin.

Onko virtuaalinen kotiseutu olemassa?

Edellä on kuvattu virtuaalisen ja reaalisen maailman kokemusten samankaltaisuutta ja niissä syntyvää kotiseutukokemusta. Mutta onko virtuaalisen kotiseudun ilmiö vain tutkijoiden luomus? Onko ihmisillä oikeasti virtuaalinen kotiseutu? En ole nyt pohtimassa sitä, ovatko kotiseudut luonteeltaan jotakin täysin kuvitteellista (Harari), jotakin, mitä tutkijat ovat kutsuneet (kommunistiseksi) fiktioksi (Myrdal), (sosiaaliseksi) konstruktiksi (Berger & Luckmann) tai kuvitelluksi yhteisöksi (Anderson) – juuri tätä ne varmasti ovat, vaikka kotiseudun avainkohteet sinällään olisivatkin fyysisesti olemassa. Tarkoitan kysymyksilläni sitä, mitä ihmiset itse kotiseudustaan ajattelevat. Käsittelevätkö he kotiseudusta kertoessaan tietoverkkoja ja virtuaalisia ympäristöjä tasaveroisesti muun elämysympäristönsä kanssa? Pitävätkö he verkkomaailmaa kotiseutunsa osana?

Kuortaneelta kerätty kotiseutuaineisto koostuu 11 kotiseutukeskustelusta, joissa informanteille esitettiin sarja sanallisia ja kuvallisia virikkeitä. Yhtään virtuaaliseen kotiseutuun liittyvää virikettä ei käytetty. Siitä huolimatta tietoverkot ja niiden sisällöt nousivat aiheeksi viidessä keskustelussa. Jos keskustelujen litteroinneista poimitaan kaikki logistisiin rakenteisiin liittyvät asiasanat, esiin nousevat näkyvästi tietoverkot ja niihin liittyvät palvelut. Kuvan 2 sanapilvessä selkeimmin erottuvat Facebook, valokuitu ja netti. Niistä puhuttiin useimmin. Myös pelikone, tietokone, Playstation ja Skype toistuivat monta kertaa. Pienemmällä erottuvat muun muassa laajakaista, läppäri ja kaapeli.

Yhtenä kotiseudun erityispiirteenä otettiin toistuvasti esiin alueen aktiivisuus valokuituverkon rakentamisessa. Sitä pidettiin kilpailutekijänä. Haja-asutusalueiden valokuituverkon rakentaminen aloitettiin omatoimisesti, osuuskuntana jo 2000-luvun alussa. Verkko-osuuskunta Kuuskaistan alueella oma verkko otettiin ensimmäisenä käyttöön Ruonan kylässä vuonna 2003. Keskustelijat olivat siitä ylpeitä.

Sitten meillä on yksi hyvä etu, kun meillä on tuota tämä ... valokuitu. Me oltiin pilottikunta. Kymmenen kylää oli Etelä-Pohjanmaalta. Täältä Ruonalta se lähti, ja meni sitten tonne Salamelle ja niin edellensä. Se on yks suuri etu, joka tarvittiin. Me oltiin ensimmäisiä, saatiin se kohtuullisen edullisesti. Kirkollahan nyt ei oo sitä.³²

– Ne on kunnossa noi tietoliikenneyhteydet, et pystyy etätöitä tekemään. Ne on paljon paremmin kuin monessa muussa paikassa täällä. Todella nopeet yhteydet.

– Valokuitu taitaa melkein joka talossa täällä. Kuuskaista.

– Ja ollu pitkään!³³

Keskustelijat pitivät tietoverkkoa kotiseutunsa olennaisena piirteenä, koska se kuuluu olennaisesti heidän arkeensa. He kertoivat käyttävänsä tietoverkkoja päivittäiseen asiointiin. Netissä tehdään töitä, ostoksia, varataan aika hammaslääkäriltä ja kirjat kirjastosta. Virtuaalisen tilan ja reaalisen tilan vastakkainasettelu tai erottaminen on tarpeetonta, koska virtuaalisuus on osa tapahtuvaa ilmiötä ja jättää siihen oman jälkensä.³⁴ Sähköposti ja Facebook mainittiin toistuvasti tapoina tiedottaa asioista omalle lähipiirille, joissain tapauksissa laajemmillekin joukoille. Samalla ihmisten tapaaminen kasvokkain on vähentynyt. Verkko on itsessään tapaamispaikka. Virtuaalinen tila on kiinteä osa keskustelijoiden elämismaailmaa.³⁵

³² HYR, Nokiottaan kotomaa, Ruonan Rinki ry. 17.9.2012.

³³ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen Länsiranta 31.10.2012.

³⁴ Derrida 1994.

³⁵ Haasio 2015.

Facebook on ehkä semmoinen väline, millä sitten järjestellään näitä oikeita tapaamisia. Se justiin toimii siinä erittäin mainiosti.³⁶

Ne mokomat on menny kehittäämään kaikkia Facebookia ja Skypeä ja muuta tällaista, niin harvoin tässä tulee kasvokkain tavattua enää koulun ulkopuolella.³⁷

Tietokoneen ja internetin aikana raja kodin ja maailman välillä on kaventunut. Kun palvelu ja asiointi ovat siirtyneet tietoverkkoihin, eläkeläisen elämäkin on yhä riippuvaisempi tiedonvälityksestä. Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla järjestetyissä kotiseutukeskusteluissa ikäihmiset kertoivat, että tietokoneiden ja älypuhelimien mahdollistama yhteydenpito on kasvanut jo niin suureen rooliin, että niitä ilman on vaikea kuvitella kotiseutuansa. Sähköpostinsa kadottaneesta tuntuu, että elämästä puuttuu jotakin olennaista.

– Televisio pitää olla ja tietokone ja läppäriä ja...

– Kattilaa ja...

– Pari kolme puhelinta ja...³⁸

Yleensä nuo viihdelaitteet, – – siihen kuuluu tietokoneita ja muita. – – Oli kamalaa, kun Soneran sähköposti meni hukkaan tässä niin viikonvaihdetta ennen. Oli että ”mikä sen tytön nimi mahtoikaan olla?”, kun kaikki sähköpostit jossakin. – – Heti pantiin kopiot, että nyt jos tulee jotakin asiaa. – – Jos on ruvennut käyttämään jotakin sähköpostia, niin se on niinkun puuttuis jotakin elämästä, jos ei se toimi.³⁹

³⁶ HYR, Nokiottaan kotomaa, Virtala–Löyä 5.6.2013.

³⁷ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen Kuismat 21.1.2013.

³⁸ HYR, Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa, Lappajärven eläkeläiset 2.4.2014.

³⁹ HYR, Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa, Eläkeliitto Vimpeli 21.1.2014.

Älylaitteet ovat jo muuttuneet luonnolliseksi osaksi kotiseutua. Niillä tavoitetaan pääsy virtuaalisiin ympäristöihin, jotka muistuttavat monella tavalla perinteisiä ympäristöjä. Verkossakin on kotisivuja ja verkko-osoitteita, joissa asioidaan toistuvasti. Syntyy virtuaalisia paikkoja, jotka alkavat tuntua tutuilta ja omilta. Niihin kiintyminen ei juuri poikkea tavasta, jolla kiinnytään mihin tahansa luonnonympäristön, rakennetun ympäristön tai sosiaalisen ympäristön kohteisiin. Tutulla sivulla tehty muutos voi aiheuttaa kiusallisia tuntemuksia, kun paikka ei enää olekaan sama.

Kuortaneen kotiseutukeskustelijoita pyydettiin nimeämään itselleen mieluisa, kotiseutua hyvin luonnehtiva valokuva. Pari kertaa tässä yhteydessä mainittiin Facebook paikkana, johon oman kotiseudun suosikkikuva tai kuvat oli jo ripustettu. Kuvaan oli päässyt ranta, terassi, lato ja pelto.⁴⁰

Yhteisö on ollut erityisen tärkeä tutkimuskäsite myös virtuaalitodellisuuden tutkimuksessa – jopa niin tärkeä, että virtuaalisen kotiseudun käsittelemistä ilman virtuaaliyhteisöjä voitaisiin pitää asiaa tuntemattomina. Rheingold (1993) esitteli virtuaaliyhteisön käsitteen teoksessaan *Virtual Community*, ja siitä on tullut pysyvä keskustelunaihe.⁴¹ Paljon on tutkittu nimenomaan virtuaaliyhteisöjä, niiden muodostumista ja luonnetta. Esimerkiksi verkon keskusteluryhmät voidaan ajatella toiminnallisiksi yhteisöiksi, joissa osallistujat toimivat vuorovaikutuksessa, heillä on tietyt säännöt ja normit (vrt. esim. keskustelupalstojen säännöt) ja symbolisesti ilmenevä yhteisöllisyys.⁴² Monia kuortanelaisten kotoisia virtuaalisia paikkoja voidaan käsitellä myös yhteisöjen näkökulmasta. Varsinkin nuorisolle netistä on tullut uusi tila, jossa voidaan tavata kavereita. Partiolaiset kertoivat käyttävänsä tietoverkkoja paljon ja päivittäin. Netissä pelataan, mutta myös pidetään yhteyttä tuttuihin.

Siis mähän olen Skypessä itte melkeen joka ilta tai Streaming Chatissa tai johonakin.⁴³

⁴⁰ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen lukiolaiset 20.12.2012.

⁴¹ Esim. Haasio 2015; Ackland 2013; Wellman ja Gulia 1999.

⁴² Haasio 2015, 25–26.

⁴³ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen Kuismat 21.1.2013.

Ehkä semmoinen kavereiden kanssa kanssakäyminen on vähentynyt, että vaan ihan spontaanisti kerääntyttäis. Et kyllä melkeen pitää sopia oikein, että milloin leikitään. Että on kiva, kun joskus joku tulee ovelle pyytämään leikkimään.⁴⁴

Netissä tavataan enimmäkseen samoja kavereita, joiden kanssa on nähty päivällä koulussa. Illalla kyläileminen on vähentynyt, vaikka monien mielestä se onkin ”ihan piristävää”. Kyläilyllä on kuitenkin edelleen oma, erityinen arvonsa, sillä yhteydenpitoa verkkoitse pidetään hieman eriluonteisena. Osa vanhemmista epäilee, että lapset viettävät netissä liikaa aikaa.

Koulun ulkopuolella en kauheasti ystäviä tapaile, mutta koulussa ja joskus sitten ystävä tulee kylään. Facebookissa tavallaan ystäviä myös tapaa.⁴⁵

Aatelkaa, mä joudun joka aamu niin ottaan boksen matolaatikosta muuntajan pois, että poika ei pääse hillumaan netissä koulun jälkeen!⁴⁶

Runsas esimerkit kertovat siitä, kuinka digitaalinen virtuaalisuus on vallannut osan keskustelijoiden tuttuuden ja kotoisuuden piiristä. Verkko monine paikkoineen kuuluu arjen rutiineihin, niissä käydään usein ja vietetään paljon aikaa. Jälleen toistolla on suuri merkitys kotoisuuden tunteen muodostumisessa.

Pohjalainen kotiseutu -hankkeen keskustelijat arvelivat, että ainakin nuorison kotiseutu on jo osaksi siirtynyt verkkoon.

⁴⁴ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen Kuismat 21.1.2013.

⁴⁵ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kuortaneen yhteiskoulu 10.4.2013.

⁴⁶ HYR, Nokiottaan kotomaa, Ruonan Rinki ry. 17.9.2012.

- Ne kulkee tuolla kadulla taikka maaseudulla yhtä hyvin, niin ne menee koko aijan näin [näyttää, kuinka kävelevät katse älypuhelimessa hiipaten näyttöä].
- Niin, ne kattoo kännykkää. [Naurua.]
- Ne, ne ei näe eteensä oikeastaan ollenkaan, ne kattoo, seuraa sitä kännykkää. Sillä se pelataan koko ajan. Ja eikä mitään, minkäänlaista, sanotaan tollasilla nuoremmilla lapsilla, niin niillä ei ole minkäänlaista toimintaa tänä päivänä. Se on se kännykkä, millä ne pelaa.
- Pitävät yhteyttä sen kautta.
- Joo, sen kautta pidetään yhteyttä.
- Jos niillä onkin se kotiseutu jo siellä. [Naurua.]
- Sanoit ihan oikein, se on kotiseutu siellä tietokoneessa. Kännykässä.
- Se on ympäri maailman.⁴⁷

Kotiseudun virtuaalisuuteen tartuttiin määrätietoemmin Töysässä 2017–2018 järjestetyissä kotiseutukeskusteluissa. Keskustelijoille esitettiin yksi kuvavirike, jossa näkyi useiden digitaalisten palveluiden sivustoja ja käyttäjiä. Monet suhtautuivat uusiin teknologioihin torjuvasti eivätkä nähneet niillä merkitystä oman kotiseutunsa rakentumisessa, mutta toiset uskoivat, että tietoverkoilla on kasvava merkitys ihmisten välisissä suhteissa ja myös kotiseutukokemuksissa. Jo kotiseututyön järjestelyssä netti on eduksi. ”Tavallaan netis pitää [olla], kaikkien, jotka haluaa ihmisiä tulevan paikkakunnalle, niin täytyy tehdä määrätynlaisia sivuja, – – jotta ne löydetään – –.”⁴⁸ Tietoverkot nähtiin toisaalta uutena ympäristönä, jonne kotiseutu leviää, toisaalta sen merkitystä myös epäiltiin.

⁴⁷ HYR, Pohjalainen kotiseutu, Pietarsaaren järvisetulaiset 28.9.2017.

⁴⁸ HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Tuurin maa- ja kotitalousseura 20.11.2017.

Virtuaalilasillakin – – voit sen kotiseutumatkan tehdä.⁴⁹

Se on varmasti niinkin, että tämmönen yhteisöllisyys meneekin sähköisiin välineisiin, ja siellä on ne Esson parlamentit Facebookissa, ja sitten ihmiset ei kasvotusten enää kohtaa niin paljon. – – Se on tärkeää, et on tollasia välineitä.⁵⁰

Se ehkä liittyy siihen tavallaan siihen uuteen kotiseutuun, mikä on ehkä se koko maailma sitte. Mutta siihen vanhaan perinteiseen kotiseutuun, jos ajatellaan, et me puhutaan Töystä kotiseutuna, niin en mä nää, että sosiaalisella medially on ainakaa mun kohdalla mitään merkitystä juuri siinä asiassa.⁵¹

Nuoret arvelivat, että kotiseutu muuttuisi kyllä melkoisesti, jos puhelin, internet ja sosiaalinen media katoisivat. Digitaaliset välineet ovat jo olennainen osa heidän kotiseutukokemustaan. Keskustelijat vertailivat omaa netinkäyttöään. Tuloksena oli tällaisia luetteloja:

Katson Instagramia, elikkäs, seuraan mafiaa, listamediaa, käytän, silloin tällön, en kovin paljon... Ja pelaan jotain puhelinpelejä, ja suurimmaks osaks katon YouTube-videoita. Ehkä puolitoista tuntia päivässä. En kovin paljon.⁵²

Mää käytän taas vähän enemmän. Mä en pelaa mitään. Ei oo mun juttu.⁵³

Kotiseutu viedään verkkoon ja syntyy verkossa

⁴⁹ HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Tuurin maa- ja kotitalousseura 20.11.2017.

⁵⁰ HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Töysän kirkonkylä 1.11.2017.

⁵¹ HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Tohnin kyläseura 23.10.2017.

⁵² HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Nuorisotila Kaktus 25.9.2018.

⁵³ HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Nuorisotila Kaktus 25.9.2018.

Kotiseutukeskusteluissa ja myös tämän kirjan artikkeleissa virtuaaliselle kotiseudulle erottuu kaksi rinnakkaista merkitystä, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. Ensiksikin virtuaalisella kotiseudulla tarkoitetaan jo olemassa olevan perinteisen kotiseudun virtuaalisia representaatioita, siis niitä ilmentymiä, joita kotiseutu saa verkossa. Miltei kaikki viranomaiset ja yhä suurempi osa kolmannen sektorin toimijoista vievät aktiivisesti omaa toimintaansa nettiin. Tästä on kyse, kun elinkeinotoimi laatii kunnalle mainossivut, kun Kela siirtää asiakaspalvelunsa sähköisille lomakkeille, kun kotiseutumuseo esittelee kokoelmansa verkkosivuilla tai kun yksityishenkilö skannaa vanhat valokuvansa ja tallentaa ne pilveen. Ne ovat reaali maailmasta tutuksi tulleen kotiseudun uusia sähköisiä ilmenemismuotoja. Tällaisella virtuaalisuudella on myös rinnakkainen reaalin olomuoto.

Mutta virtuaali maailma ei ole pelkästään ulkoisen maailman toisintoa. Tietokonepelissä voi liikkua täysin seipitteellisissä ympäristöissä, ja kuitenkin siellä voi kerryttää vaikuttavia kokemuksia, joiden paikkoja ja tapahtumia voi muistella seuraavana päivänä. Ne ovat niin todellisia kokemuksia, että voivat seurata myös uniin. Verkkoon syntyy myös yhteisöjä, joiden jäseniä ei tunneta mistään muusta ympäristöstä. Rheingoldin mukaan verkko yhdistää ihmiset yhteisöksi, kun tarpeeksi monet henkilöt viettävät kyberavaruudessa tarpeeksi kauan aikaa kokien tunteita ja muodostaen henkilökohtaisia suhteita.⁵⁴ On jopa mahdollista, että yhteisön jäsenten identiteetit ovat olemassa ainoastaan sähköisessä ympäristössä. Virtuaalinen kotiseutu tarkoittaa myös kaikkea tällaista digitaalisessa ympäristössä tutuksi ja kotoisaksi tullutta, jota ei ole olemassa missään muualla.

Kahden ääripään väliin jää aina harmaa vyöhyke. Myös virtuaalisessa kotiseudussa on piirteitä molemmista päistä: kotiseutu on osittain siirretty verkkoon ja osittain syntynyt siellä. Tästä on kyse, kun yhteisen ongelman tai sairauden parissa painivat perustavat nettiin vertaisryhmän, kun verkkolehti kerryttää lukijoiden kommentit alkuperäisen artikkelin yhteyteen tai kun virtuaalimallinnettuun kaupunkiin lisätään digitaalisesti vasta suunnitteilla olevia rakennuksia. Kaikissa näissä tapauksissa osa virtuaalisesta kotiseudusta on olemassa reaali maailmassa, mutta niihin kasvaa myös uusia digitaalisia osia, jotka voi kokea vain virtuaalisesti.

Yleensä tietoverkkoja ei käytetä sattumanvaraisesti. Jokainen ihminen omaksuu käyttöönsä vain rajallisen määrän enemmän tai vähemmän harkitusti valitsemiaan liittymiä, ohjelmia, yhteyksiä ja

⁵⁴ Rheingold 1993.

niiden mahdollistamia toimintatapoja. Nettiin muodostuu nopeasti tuttuja paikkoja, yhteisöjä ja rutiineja. Näin jokaiselle käyttäjälle rakentuu oma henkilökohtainen virtuaalinen kotiseutu. Se voi sisältää vaikkapa oman Facebook-kotisivun kavereineen, pari keskustelupalstaa vertaisyhteisöineen, jonkin nimenomaisen pelimaailman ja parikymmentä verkkokauppaa ja suosikkipalvelua. Tietenkin käyttäjä voi satunnaisesti vierailla muissakin virtuaalisissa paikoissa, mutta hänen varsinainen kotiseutunsa verkossa on juuri tämä hänelle tuttu ja tärkeä kokemustila, johon hän ennen pitkää kiinnittyy tunteella, kuten mihin tahansa kotiseutunsa tekijään. Virtuaalinen kotiseutu voi laajeta, siihen voi tulla uusia osatekijöitä, joistakin osista voidaan luopua ja joitakin voidaan menettää itsestä riippumattomista syistä. Virtuaalinen kotiseutu toimii aivan kuten reaali maailman kotiseutu.

Omaan virtuaaliseen kotiseutuuni kuuluu tällä hetkellä sähköposti, käytän säännöllisesti kahden pankin sivustoja, olen kerännyt sähköisten julkaisujen kokoelmat omille kiintolevyilleni ja ainakin kuuden palveluntarjoajan järjestelmiin, katson elokuvia ja videoita seitsemästä palvelusta ja työnantajani Helsingin yliopisto on vyöryttänyt minulle koko joukon monenlaisia virtuaalisia ympäristöjä. Minulle tuttuja ovat myös vakuutusyhtiö, verottaja ja moni muu palveluntarjoaja virtuaalisessa muodossa. Tuntisin vieroitusoireita, jos minun olisi luovuttava näistä itselle tutuksi ja kotoisiksi tulleista ympäristöistä. Samaan aikaan voin mainiosti jättää käyttämättä koko joukon muita, minulle vieraampia digitaalisia ympäristöjä. Virtuaalimaailma on niin laaja, että kukaan ei voi ottaa käyttöön kaikkia sen mahdollisuuksia. Minä en käytä esimerkiksi Instagramia enkä Facebookia. Ne eivät kuulu minun virtuaaliseen kotiseutuuni – eivät ainakaan vielä.

Lähteet

Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti (HYR): Kotiseutukeskustelut Nurmassa 2012, Kuortaneella 2012–2013, Lappajärvellä ja Vimpelissä 2014 sekä Töysässä 2017–2018.

Kirjallisuus

Abrahams, Roger 1986: Ordinary and extraordinary experience. Teoksessa *Anthropology of Experience*. Toimittaneet Victor W. Turner & Edward Brumer. University of Illinois Press, Champaign, 45–72.

Blickle, Peter 2004: *Heimat: a Critical Theory of the German Idea of Homeland*. Camden House, New York.

Bozkurt, Esin 2009: *Conceptualising "Home". The Question of Belonging among Turkish Families in Germany*. Campus Verlag, Frankfurt am Main.

Braudel, Fernand 1969: *Écrits sur l'histoire*. Science de l'histoire. Flammarion, Paris.

Dardel, Eric 1952/1990: *L'homme et la terre. Nature de la réalité géographique*. Editions de CTHS, Paris.

Denegri-Knott, Janice & Mike Molesworth 2010: Concepts and practices of digital virtual consumption. *Consumption, Markets & Culture*, 13(2) 2010, 109–132.

Eichmanns, Gabriele 2013: Introduction: Heimat in the Age of Globalization. Teoksessa *Heimat Goes Mobile: Hybrid Forms of Home in Literature and Film*. Toimittaneet Gabriele Eichmanns & Yvonne Franke. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 1–12.

Haasio, Ari 2015: *Toiseus, tiedontarpeet ja tiedon jakaminen tietoverkon "pienessä maailmassa". Tutkimus sosiaalisesti vetäytyneiden henkilöiden informaatiokäyttäytymisestä*. Tampere University Press, Tampere.

Halbwachs, Maurice 1950/1997: *Memoire collective*. Albin Michel.

Heidegger, Martin 1927/2000: *Oleminen ja aika*. Suomentanut Reijo Kupiainen. Vastapaino, Tampere. [*Sein und Zeit* 1927]

Heimat at the Intersection of Space and Memory 2012. Toimittaneet Friederike Eigler & Jens Kugele. De Gruyter.

Heimat Goes Mobile: Hybrid Forms of Home in Literature and Film 2013. Toimittaneet Gabriele Eichmans & Yvonne Franke. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.

Koselleck, Reinhart 1979: *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Magga, Päivi & Saara Tervaniemi 2017: Kotiseutuna Sápmi – Saamenmaa. *Kotiseutu 2017*, vuosikirja. Toimittaneet Riitta Vanhatalo ym. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki, 126–144.

Paasi, Anssi 1984: *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Suunnittelumaantieteen yhdistys, Helsinki.

Paasi, Anssi 1986: *Neljä maakuntaa: maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden synnystä*. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Rajala, Susanna 2017: Kotiseudulta kotiin – romanit kertovat. *Kotiseutu 2017*, vuosikirja. Toimittaneet Riitta Vanhatalo ym. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki, 116–124.

Rheingold, Howard 1993: *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Reading, Addison-Wesley, Massachusetts.

Ricœur, Paul 2000: *Le mémoire, l'histoire, l'oubli*. Seuil, Paris.

Rinne-Koski, Katja & Sulevi Riukulehto 2013: *Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta. Kuortaneenjärven lähiympäristö kotiseutukuvassa*. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Rinne-Koski, Katja & Sulevi Riukulehto 2014: *Asunnosta kodiksi. Kotoisuus kolmannen iän asumiskokemuksissa*. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Riukulehto, Sulevi 2013: Kotiseudun merkitys alueidentiteetin ja alueellisen yhteisöllisyyden muodostumisessa. Esimerkinä Nurmo 2012. Teoksessa *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. Toimittaneet Jari Eilola & Laura-Kristiina Moilanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 309–335.

Riukulehto, Sulevi 2017: Kotiseudun käsite ja kotiseutututkimuksen perintö Suomessa. *Kotiseutu 2017*, vuosikirja. Toimittaneet Riitta Vanhatalo ym. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki, 25–47.

Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2013: *Otta noessa. Kuortaneenjärven kotiseututihentymien syvärakenteita*. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2016: *A House Made to Be a Home*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.

Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2019: *Historian kohinaa Töysästä*. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari 2012: *Joki on Nurmon äiti. Nurmonjokilaakso kotiseutukuvassa*. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari 2016: Kestävä kotiseutu. Kuntarakenteen muutos ja kotiseutukokemus. Teoksessa *Kunnat, rajat, kulttuuri. Muutoskokemuksia*. Toimittanut Sulevi Riukulehto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 254–296.

Suutari, Timo & Katja Rinne-Koski 2015: Kotiseutututkimus kokemuksellisuutta tavoittamassa. *Maaseudun Uusi Aika* 3/2015, 54–64.

Tuan, Yi-Fu 1977/2011: *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

White, Hayden 1987: *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.